

ДЗМІТРЫЙ СЯРГЕЕВІЧ ЛІХАЧОЎ

Да 95-годдзя з дня нараджэння

К. Дз. ВАРАНЬКО,

галоўны бібліёграф Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі

Немагчыма ахапіць усю навуковую, культурную і грамадскую дзейнасць Дзмітрыя Сяргеевіча Ліхачова, акадэміка, сусветна вядомага гісторыка, літаратуразнаўцы, тэксталага, крытыка і публіцыста. Абсяг яго інтарэсаў уражвае: літаратура і культура Старажытнай Русі і літаратура новага часу ад Пушкіна да Блока, садова-паркавае мастацтва і праблемы сучаснага горадабудаўніцтва, пытанні этыкі навуковай працы і грамадская дзейнасць. Так здарылася, што сам час абраў вучонага абаронца гістарычнай і культурнай спад-

чыны рускага народа. Менавіта часам, эпохай, выключнай увагай да гісторыі, акадэмічнай школай, якую ён стварыў, і можна растлумачыць феномен акадэміка Ліхачова.

Жыццёвы шлях і лёс Дзмітрыя Сяргеевіча ў многім тыповыя і сапраўды павучальныя. Сын інжынера, начальніка адной з пецярбургскіх электрастанцый, ён парушыў сямейную традыцыю — быць электрыкам, хоць з гэтай прафесіяй звязалі свой лёс усе яго браты, — і паступіў ва ўніверсітэт. Ён закончыў яго адначасова па двух аддзяленнях — рамана-герман-

скаму і славяна-рускаму. Свой першы навуковы даклад — аб пераважнасці старой арфаграфіі і аб «сатанінскай» сутнасці арфаграфіі новай — Дз. Ліхачоў напісаў у 1928 г. для пасяджэння студэнцкага гуртка з цікавай назвай «Касмічная Акадэмія навук». За ўдзел у гэтай «Акадэміі» ён быў арыштаваны і тры гады адбываў пакаранне ў салавецкім лагеры асобага прызначэння. Толькі праз шэсцьдзесят чатыры гады, ужо ў сапраўднай Акадэміі навук, Дз. Ліхачоў выступіў са сваім знакамітым дакладам.

Працоўную дзейнасць вучоны пачаў у 1932 г. у выдавецтвах Ленінграда, у тым ліку і ў акадэмічных. У лістападзе 1938 г. яго запрасілі ў Пушкінскі Дом (Інстытут рускай літаратуры АН СССР) у аддзел старажытнарускай літаратуры, у якім Ліхачоў прайшоў шлях ад малодшага навуковага супрацоўніка да правадзейнага члена Акадэміі навук. Вялікая Айчынная вайна застала яго ў Ленінградзе. Тут вучоны з сям'ёй перажыў самую страшную блакадную зіму, пахаваў бацьку і шматлікіх блізкіх людзей. У 1942 г. Ліхачоў, ледзь жывы ад голаду (не было сіл, каб устаць з-за пісьмовага стала і ўзяць з паліцы патрэбны том), разам з М. А. Ціханавай напісаў кнігу «Абарона старажытнарускіх гарадоў». Яна ў лічаныя дні разышлася па бліндажах і акопах блакаднага Ленінграда.

Каля 50 гадоў працаваў вучоны ў Пушкінскім Доме, які прынёс яму не толькі шмат радасцей, але і нямала трывог і засмучэнняў. Яго не раз абвінавачвалі ў адрыве ад праблем жыцця. І гэта ў той час, калі працы Ліхачова сталі ўжо даволі вядомымі ў навуковым свеце. Менавіта тэксталагічная карпатлівая праца давала яму магчымасць адвесці душу, пранікнуць у загадкавую стылістыку аўтара «Слова аб палку Ігаравым», па-новаму зразумець творчасць летапісцаў, пісьменнікаў, мастакоў мінулага, іх рытміку, гумар, вобразную сістэму і стварыць праўдзівы малюнак цэласнага і непаўторнага мастацкага свету Старажытнай Русі. Сваімі працамі, універсальным і магутным талентам, энцыклапедычным розумам, патрыятычнай пазіцыяй, уменнем тактоўна, але, калі трэба, то і смела пайсці насуперак волі чыноўнікаў-бюракратаў — усім гэтым акадэмік Ліхачоў заслужыў любоў і павагу суайчыннікаў. Так было, калі Ліхачову ўдалося ўратаваць старажытны цэнтр Ноўгарада ад забудовы сучаснымі «каробкамі», калі ён адхіліў архімадны праект рэканструкцыі Неўскага праспекта, калі разам з групай пісьменнікаў выступіў супраць неабгрунтаванага перайменавання гарадоў і вуліц. А яго кнігі, што адрасаваны самаму шырокаму чытачу, — «Нататкі аб рус-

кім», «Мінулае — будучаму», «Роздумы», «Зямля родная», «Лісты аб добрым і цудоўным», «Кніга турбот» і інш. — вучаць любові да свайго народа і роднай зямлі, патрыятызму як найкаштоўнейшай якасці душы, высокай маральнасці і сапраўднай культуры.

У прадмове да кнігі Дз. Ліхачова «Я ўспамінаю» напісана аб яе аўтары: «Вера ў тое, што Асоба мацнейшая за ўсе антыасобасныя ідэі і што гуманізм у рэшце рэшт перамагае ў схватцы з сіламі антыгуманымі, вяла па нялёгкаму жыццю Дзмітрыя Сяргеевіча Ліхачова. Як стойкі алавыні салдацік, ён гатовы быў загінуць, расправіцца, але не здрадзіць самому сабе, а значыць, не здрадзіць і людзям. І гэту цвёрдую веру ў неперажытую маральнага чалавека ён захваў і прынёс яе нам. Вось за гэта мы яму і ўдзячны». Лепш і дакладней аб гэтым чалавеку і не скажаш.

Працы Дз. С. Ліхачова

Избранные работы: В 3 т. Л., 1987.

Историческая поэтика русской литературы: Смех как мировоззрение и другие работы. СПб., 1999.

Без доказательств / Рос. акад. наук. Ин-т рус. лит. (Пушкинский Дом). СПб., 1996.

Исследования по древней и новой литературе / Вступ. ст. А. М. Панченко. Л., 1987.

Исследования по древнерусской литературе / Отв. ред. и авт. вступ. ст. О. В. Творогов. Л., 1986.

Великий путь: Становление русской литературы XI—XVII веков. М., 1987.

О филологии / Предисл. Л. А. Дмитриева. М., 1989.

Избранное: Воспоминания. 2-е изд., перераб. СПб., 1997.

Раздумья / Сост. и общ. ред. Г. А. Дубровской. М., 1991.

Я вспоминаю. М., 1991.

Книга беспокойств: Воспоминания, статьи, беседы / Сост. Г. А. Дубровская. М., 1991.

Письма о добром и прекрасном / Сост. и общ. ред. Г. А. Дубровской. 3-е изд. М., 1989.

Заметки и наблюдения: Из записных книжек разных лет. Л., 1989.

Літаратура аб жыцці і творчасці Дз. С. Ліхачова

Лихачев Дмитрий Сергеевич / Вступ. ст. В. П. Адриановой-Перетц и М. Н. Салминой. 3-е изд., доп. М., 1989.

80-летие академика Д. С. Лихачева / Б. Б. Пиотровский, Л. А. Дмитриев, В. Л. Янин, С. О. Шмидт // Вопр. истории. 1986. № 11.

Зальгин С. Культура и личность: К 80-летию акад. Д. С. Лихачева // Новый мир. 1986. № 11.

Демин А. С. Филологическая держава академика Дмитрия Сергеевича Лихачева: К 85-летию со дня рождения // Известия Академии наук СССР. Сер. лит. и яз. Т. 50. 1991. № 5.